

УДК 347.77

**ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В
БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ**

Дорожко Г. К., к.т.н., доцент, завідувач кафедри «Інтелектуальної власності та права» ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Балашова О. В. к.е.н., доцент, доцент кафедри «Облік та аудит» ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Дорожко Г. К., Балашова О. В. Проблеми ідентифікації об'єктів інтелектуальної власності в бухгалтерському обліку.

Дослідження являє собою теоретичне обґрунтування визначення ідентифікації об'єктів інтелектуальної власності та засновану на ньому розробку практичних рекомендацій з здійснення ідентифікації об'єктів інтелектуальної власності на промислових підприємствах України в сучасних умовах. В статті розкрито сутність процесу ідентифікації об'єктів інтелектуальної власності як встановлення наявності дійсних документів, що посвідчують правомочність придбання права власності, права авторства та інших документів, що є підставою для оприбуткування об'єкту нематеріальних активів. Встановлено основні відмінні ознаки об'єктів інтелектуальної власності в якості нематеріальних активів підприємства: відсутність матеріальної основи, здатність приносити дохід, відсутність відходів та ліквідаційної вартості, можливість використання у різних сферах виробництва. Розроблено рекомендації щодо здійснення ідентифікації об'єктів інтелектуальної власності на промисловому підприємстві, що включають: порядок створення спеціальної комісії, процедуру здійснення ідентифікації, відображення в обліку результатів ідентифікації. Визначено основні умови отримання позитивного загальнодержавного економічного ефекту від впровадження раціональної системи ідентифікації до яких слід віднести: розробку та впровадження діючого механізму введення в господарський обіг об'єктів права інтелектуальної власності; виявлення та оформлення об'єктів права інтелектуальної власності, що не були оформлені раніше та які вже використовуються в господарському обороті; реєстрація та отримання охоронних документів на такі об'єкти; оцінка вартості об'єктів. Здійснена економічна оцінка ефективності цих заходів.

Дорожко Г. К., Балашова О. В. Проблемы идентификации объектов интеллектуальной собственности в бухгалтерском учете.

Данное исследование представляет собой теоретическое обоснование определения идентификации объектов интеллектуальной собственности и основанная на нем разработка практических рекомендаций по осуществлению идентификации объектов интеллектуальной собственности на промышленных предприятиях Украины в современных условиях. В статье раскрыта сущность процесса идентификации объектов интеллектуальной собственности как установления наличия и действительности документов, свидетельствующих о правомерности приобретения права собственности, права авторства и других документов которые являются основанием для оприходования объекта нематериальных активов. Установлены основные отличительные признаки объектов интеллектуальной собственности в качестве нематериальных активов предприятия: отсутствие материальной основы, способность приносить доход, длительный период эксплуатации, отсутствие отходов и ликвидационной стоимости, возможность использования в различных сферах производства. Разработаны рекомендации по осуществлению идентификации объектов интеллектуальной собственности на промышленном предприятии которые включают: порядок создания специальной комиссии, процедуру осуществления идентификации, отражение в учете результатов идентификации. Определены основные условия получения положительного общегосударственного экономического эффекта от внедрения рациональной системы идентификации к которым следует отнести: разработку и внедрение действующего механизма введения в хозяйственный оборот объектов права интеллектуальной собственности; выявление и оформление ранее не оформленных объектов права интеллектуальной собственности, используемых в хозяйственном обороте; регистрация и получение охранных документов на такие объекты; оценка стоимости объектов. Осуществлена экономическая оценка эффективности таких мероприятий.

Dorozhko Grigory, Balashova Olga. Problems of authentication of objects of intellectual property are in a record-keeping.

This research is a theoretical ground of determination of authentication of objects of intellectual property and based on him development of practical recommendations on realization of authentication on the industrial enterprises of Ukraine in modern terms. Essence of process of authentication of objects of intellectual property as establishments of presence and reality of documents, testifying to legitimacy of acquisition of right of ownership is exposed in the article, rights for authorship and other documents which are foundation for posting of object of intangible assets. The basic distinctive signs of objects of intellectual property are set as intangible assets of enterprise: absence of financial basis, ability to bring a profit, protracted period of exploitation, absence of wastes

and liquidating value, possibility of the use in the different spheres of production. Developed recommendation on realization of authentication of objects of intellectual property on an industrial enterprise which include: order of creation of the special commission, procedure of realization of authentication, reflection in the account of results of authentication. The basic terms of receipt of positive national economic effect are certain from introduction of the rational system of authentication to which it is necessary to take: development and introduction of operating mechanism of introduction to the economic turn of objects of right of intellectual ownership; exposure and registration of the before not designed objects of right of intellectual ownership, in-use in an economic turn; registration and receipt of guard documents on such objects; estimation of cost of objects. The economic estimation of efficiency of such measures is carried out.

Постановка проблеми. В сучасних умовах постійно зростає роль інтелектуальної власності в діяльності підприємств як економічно розвинених країн так і країн з перехідної економікою, оскільки лише використання об'єктів патентного права дозволяє підприємствам здійснювати інноваційний розвиток та освоювати новітні ринки збуту. Об'єкти інтелектуальної власності стають товаром та активами підприємств, інтенсивно входять у господарський обіг тому потребують ретельного обліку та створення принципів схем накопичення, збереження та систематизації інформації про них з метою використання в процесі прийняття управлінських рішень. Але як свідчать результати досліджень провідних вчених [1, С. 30], інтелектуальна власність, дотепер практично не враховується ні в собівартості продукції, що випускається (0,5-1,5% що є в 10-15 разів менше, ніж у розвинених країнах), ні в балансовій вартості підприємств (0,5-1,5%). В порівнянні з країнами Європейського союзу інтелектуальні активи промислових підприємств становлять 50-85% валюти балансу залежно від наукоємності продукції, що випускається ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світовій економіці інтелектуальна власність являє собою значний капітал. Так у США доходи від ліцензування прав інтелектуальної власності зросли за останні 20 років в 35 разів. Якщо у 1998 році обсяг доходів від ліцензування прав інтелектуальної власності складав 14 млрд. дол., то в 2007 році він перебільшував 500 млрд. дол. [2, С. 12]. У теперішній час жоден інноваційний проект не може бути здійснений без нових технологій і нової інноваційної продукції, тобто без використання інтелектуальної власності. В Україні також інтелектуальна складова присутня і в собівартості продукції, і в вартості самого підприємства, але часто вона не оформлена юридично, не захищена охоронними документами, не оцінена, не визначений її власник тощо. За оцінками спеціалістів обсяг незареєстрованих нематеріальних активів на підприємствах України становить понад 210 млрд. грн. Через це собівартість продукції, що випускається в Україні, штучно занижена на 20-30%, а балансова вартість активів підприємств у процесі приватизації занижена на 50-80% [3, С. 34]. Тому практика господарювання потребує розробки та адаптації механізму ідентифікації та обліку об'єктів інтелектуальної власності в економічній діяльності підприємств.

Мета статті - наукове обґрунтування та визначення процесу ідентифікації об'єктів інтелектуальної власності в системі бухгалтерського обліку промислових підприємств.

Викладення основного матеріалу. Об'єкти інтелектуальної власності, що з точки зору бухгалтера виступають як нематеріальні активи, є неоднозначним об'єктом обліку. Головна проблема полягає в тому, що більшість інтелектуальних активів не ідентифікуються, а тому не відображаються в обліку. Адже саме після ідентифікації будь-яких активів, у тому числі і нематеріальних, розпочинається їх оцінка та подальший бухгалтерський облік. Від того, наскільки правильно буде ідентифікований об'єкт, залежить і його вартість, і облік на відповідних регістрах, а також наявність чи відсутність права на амортизацію. Саме тому, на наш погляд, ідентифікація активів складає базис, основу бухгалтерського обліку. Аналіз останніх публікацій показує, що у багатьох авторів відсутнє правильне розуміння самої суті нематеріальних активів, що призводить до їх неправильної ідентифікації та, відповідно, подальших помилок у бухгалтерському обліку.

Для чіткої ідентифікації об'єктів інтелектуальної власності необхідно сформулювати їх відмінні ознаки. На нашу думку основними з них є: відсутність матеріальної основи з одночасною здатністю приносити дохід власнику шляхом використання довгострокових прав і переваг; тривалий термін експлуатації; відсутність відходів під час використання та ліквідаційної вартості наприкінці використання; можливість використовувати об'єкт на різних ділянках діяльності підприємства; підвищений ступінь ризику в прагненні отримати дохід від застосування подібних активів.

Відмічені особливості характеризують об'єкти інтелектуальної власності як узагальнене поняття результатів творчої діяльності і засобів індивідуалізації юридичної особи, що не має фізичної основи і реалізується у формі прав, які приносять їх власнику дохід, розмір якого залежить від обсягу цих прав. Ця точка зору не суперечить вимогам бухгалтерського обліку, що встановлені діючими нормативними актами [4-7]. Таким чином, зміст поняття «нематеріальні активи» слід визначити як довгострокові права або переваги (які придбаває власник прав), відображені в балансі суб'єкта господарювання як витрати на їх придбання і доведення до стану, придатного для використання за своїм призначенням з метою отримання прибутку.

Для того, аби конкретний нематеріальний актив насправді був визнаний таким (з точки зору бухгалтерського та податкового обліку) для конкретного підприємства, у останнього має бути відповідне підтвердження такого права (наприклад, патент, свідоцтво або документ, що підтверджує право його власника на використання (експлуатацію) цього нематеріального активу). Якщо такого документа немає, то і визнати той чи інший актив, навіть якщо він не має матеріальної форми, нематеріальним активом достатніх

законних підстав немає.

З цієї позиції виникає потреба уточнити поняття таких нематеріальних активів як «Права користування природними ресурсами», «Права користування майном», «Права на комерційні позначення», «Права на об'єкти промислової власності» і «Авторське право та суміжні з ним права», які включають саме об'єкти права інтелектуальної власності. При введенні кожного об'єкта права інтелектуальної власності в господарський оборот на підприємстві необхідно розглядати документи, які підтверджують його ідентифікацію.

У зв'язку із здійсненням обліку на підставі положень (стандартів) бухгалтерського обліку почав використовуватися термін «ідентифіковані активи та зобов'язання». Даний термін, відповідно до П(С)БО 19 [6, С. 2], означає придбані активи та зобов'язання, які на дату придбання відповідають критеріям визнання статей балансу за Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 2 «Баланс». За ст. 10 П(С)БО 2 актив відображається в балансі за умови, що його оцінка може бути достовірно визначена та очікується отримання в майбутньому економічних вигід пов'язаних з цим використанням.

Як бачимо, про повну інформацію стосовно ідентифікації нематеріальних активів з даних визначень дізнатися неможливо. Це призводить до того, що багато авторів, не розуміючи суті ідентифікації, вважають, що ідентифікованими нематеріальними активами називають такі нематеріальні активи, які можуть бути придбані чи продані окремо від інших активів підприємства, або нематеріальний актив, який може бути відокремлений від підприємства. Але це лише частина ідентифікації, яка не дає повної картини стосовно об'єкта ідентифікації. Дотримуючись такої думки, можна наробити чимало помилок у бухгалтерському обліку об'єктів права інтелектуальної власності як нематеріальних активів.

Якщо виходити з того що ідентифікація (лат. *identificare* — ототожнювати) означає встановлення відповідності реального об'єкта, наданій на нього документації, його назві для запобігання заміни одного об'єкта іншим, ідентифікація об'єктів права інтелектуальної власності може розглядається як з'ясування наявності матеріального носія об'єкта та документів, що засвідчують майнові права інтелектуальної власності і факт видачі дозволу на використання об'єкта права інтелектуальної власності. Таким чином, у разі бухгалтерського обліку об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів ідентифікація об'єкта означає встановлення наявності та чинності документів, які засвідчують правомірне набуття права авторства, права власності, а також інших документів, які є підставою для оприбуткування об'єкта нематеріального активу.

На практиці ідентифікація нематеріального активу на підприємстві може здійснюватися на підставі визнання даного об'єкта повноважним органом підприємства - комісією, призначеною наказом власника або посадовою особою, яка здійснює керівництво підприємством. Це може бути, зокрема, інвентаризаційна комісія підприємства. Найголовніше, що повинна зробити комісія — це встановити наявність і чинність прав власності на об'єкт, який підлягає ідентифікації.

Правильність такого підходу підтверджує і Міністерство фінансів України: «При інвентаризації об'єктів права інтелектуальної власності їх наявність установлюється за документами, що були підставою для оприбуткування, або додатково за документами, якими оформлені (тобто, підтверджуються) відповідні права. Зокрема, з метою ідентифікації об'єктів права інтелектуальної власності інвентаризаційна комісія переконується у наявності та чинності документів, що засвідчують правомірність набуття прав власності, прав використання об'єктів інтелектуальної власності — патентів, свідоцтв, дипломів, ліцензій, договорів тощо» [5, С. 14].

При ідентифікації об'єктів нематеріальних активів комісія підприємства, яка має складатися з компетентних фахівців з питань інтелектуальної власності, в обов'язковому порядку повинна перевірити наявність та чинність документів, які є підставою для оприбуткування об'єкта нематеріального активу, документів, які засвідчують правомірне набуття права авторства, права власності, права на використання об'єкта нематеріального активу, а саме: патентів — для винаходів, корисних моделей, промислових зразків; свідоцтв - для комерційних найменувань, торговельних марок, об'єктів авторського права, компонування інтегральних мікросхем; дипломів - для наукових відкриттів; ліцензій (ліцензійних договорів, авторських договорів); договорів про передачу права власності на об'єкт нематеріального активу; виписок з відповідних державних реєстрів, які підтверджують права на об'єкт нематеріального активу; актів приймання-передання прав на об'єкти нематеріального активу; інших документів, пов'язаних з ідентифікацією прав на об'єкти нематеріального активу. Дотримання зазначеного порядку ідентифікації об'єктів нематеріальних активів зведе до мінімуму можливість неправильного бухгалтерського обліку таких активів.

Враховуючи зазначене, об'єкт права інтелектуальної власності необхідно брати на облік у складі нематеріальних активів лише у разі придбання прав на володіння, користування та розпорядження об'єктом права інтелектуальної власності після відчуження їх (прав) від колишніх власників та визначення вартості зазначеного об'єкта. Якщо ж підприємство придбало об'єкт права інтелектуальної власності за умов користування ним, без передавання прав на володіння або розпорядження, то витрати, пов'язані з його придбанням (створенням), визнаються витратами того звітного періоду, протягом якого вони були здійснені, без визнання таких витрат у майбутньому нематеріальним активом.

Точна ідентифікація об'єктів інтелектуальної власності має не тільки теоретичне значення. Вона здатна збільшити надходження до державного бюджету завдяки збільшенню надходжень коштів від приватизації, шляхом зростання капіталізації підприємств через повний облік нематеріальних активів. Для

цього необхідно:

- 1) розробити та впровадити діючий механізм введення в господарський обіг підприємств об'єктів права інтелектуальної власності;
- 2) виявити об'єкти інтелектуальної власності, що фактично використовуються, але юридично не оформлені;
- 3) зареєструвати та одержати охоронні документи (патенти на промислову інтелектуальну власність і свідоцтва на авторські права);
- 4) оцінити вартість об'єктів інтелектуальної власності;
- 5) ввести об'єкти інтелектуальної власності в господарський обіг або поставити на баланс підприємств (без оподаткування);
- 6) вдосконалити нормативно-правову базу введення і використання в господарській діяльності об'єктів інтелектуальної власності з урахуванням відповідних податкових пільг для стимулювання їхніх авторів і створення нових об'єктів інтелектуальної власності.

Завдяки запропонованим заходам варто очікувати підвищення надходжень від приватизації на 50 - 80%. Наприклад, вартість таких підприємств, як «Укртелеком», могла би бути збільшена за рахунок введення в облік об'єктів інтелектуальної власності на 5,2 млрд. грн., а Одеського припортового заводу на 18%. Амортизаційні кошти при введенні об'єктів інтелектуальної власності у господарський обіг за умови реінвестування можуть забезпечити приріст прибутку до 20% у рік, що, як наслідок, дозволить значно зменшити енергоспоживання, модернізувати підприємства теплоенергетичного, машинобудівного та інших комплексів, оновити і підвищити наукомісткість і конкурентність продукції, що випускається. Стимулювати інноваційні процеси в країні можна за рахунок залучення вчених, розробників, конструкторів та інших висококваліфікованих фахівців шляхом виплати значних авторських винагород (роялті), які перевищать низьку заробітну плату в десятки разів, що прискорить впровадження інноваційної наукомісткої продукції, як це відбувається в усьому цивілізованому світі.

Висновки:

1. Ідентифікація об'єкта інтелектуальної власності означає встановлення наявності та чинності документів, які засвідчують правомірне набуття права авторства, права власності, а також інших документів, які є підставою для оприбуткування об'єкта нематеріального активу.
2. Ідентифікація є обов'язковою умовою для обліку нематеріального активу.
3. Об'єкти права інтелектуальної власності можна вважати нематеріальними активами якщо вони є доведеними, задокументованими відповідно до чинного законодавства. Документ повинен мати юридичну силу або носити службовий характер.
4. Коректна ідентифікація об'єктів інтелектуальної власності дозволяє отримати економічний ефекти не тільки на рівні підприємства, але й в масштабах всієї країни.

Список використаних джерел:

1. Уманців Г. Проблеми ідентифікації, оцінки та обліку інтелектуального капіталу підприємства // Інтелектуальна власність. — 2011. — № 3. — С. 29-33.
2. Андрощук Г. Визначення розміру винагороди за створення і використання об'єктів права інтелектуальної власності // Інтелектуальна власність. - 2009. - №10. - С.11-19.
3. Плотникова Л.А., Кастин А.Е. Нематериальные активы: обзор международного опыта и перспективы развития //Международный бухгалтерский учёт. - 2012. - № 4. -С. 30 -38.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи»// Наказ Міністерства фінансів України № 242 від 18.10.99.
5. Інструкція з обліку необоротних активів бюджетних установ.// Наказ Державного казначейства України від 21.02.2005 № 30.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств»// Наказ Міністерства фінансів України від 07.07.99 № 163.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс»// Наказ Міністерства фінансів України 31.03.1999 № 87.

Ключові слова: ідентифікація, бухгалтерський облік, об'єкт інтелектуальної власності, промислове підприємство.

Ключевые слова: идентификация, бухгалтерский учет, объект интеллектуальной собственности, промышленное предприятие.

Keywords: authentication, record-keeping, object of intellectual property, industrial enterprise.